

УДК 37.025.930:316.77

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕФЛЕКСИВНИЙ КОМПОНЕНТ

Тур О.М., к. філол. н.,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

У статті проаналізовані поняття «рефлексія», «самооцінка», «самоконтроль», описані їх функції, види та рівні сформованості, наведені окремі елементи тестових методик та за допомогою математичних методів визначені якісні показники, які порівняно з оцінками незалежних експертів. Виокремлено чинники, що сприяють адекватному підвищенню рівня рефлексії майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Ключові слова: комунікативна компетентність, рефлексія, самооцінка, самоконтроль, інтерактивні методи, портфоліо.

В статье проанализированы понятия «рефлексия», «самооценка», «самоконтроль», описаны их функции, виды и уровни формирования, представлены отдельные элементы тестовых методик и при помощи математических методов определены качественные показатели, которые сравнены с оценками независимых экспертов. Выделены причины, которые способствуют адекватному повышению уровня рефлексии будущих специалистов по документоведению и информационной деятельности.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, рефлексия, самооценка, самоконтроль, интерактивные методы, портфолио.

Tur O.M. COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE EXPERTS IN DOCUMENTATION AND INFORMATION ACTIVITIES: REFLECTIVE COMPONENT

The article analyzes the concept of reflection, self-esteem, self-control, describes their function, types and levels of formation, presented the individual elements of the test methods and with the help of mathematical methods defined quality indicators, which are compared with the estimates of independent experts. Obtained causes raising reflection of future specialists for Documentation and information activities.

Key words: communicative competence, reflection, self-esteem, self-control, interactive methods, portfolio.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток інформаційного суспільства потребує високопрофесійних спеціалістів із документознавства та інформаційної діяльності, які не тільки знають особливості функціонування автоматизованих систем діловодства й документообігу, новітні засоби оргтехніки, особливості уніфікації й галузевої стандартизації в документно-інформаційній сфері, вміють ефективно працювати з усіма видами документної інформації, надавати якісні документно-інформаційні послуги тощо, але й мають високий рівень сформованої комунікативної компетентності, яка передбачає вміння й готовність працівника брати участь у колективних рішеннях, приймати на себе відповідальність, вирішувати конфлікти без насильства, підтримувати й покращувати демократичні інституції, виявляти толерантність, повагу до людей інших культур, мов і релігій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців різних сфер суспільної діяльності було предметом дослідження багатьох науковців, зокрема таких, як: І. Василенко, О. Гаврилюк, С. Єрмо-

ленко, І. Зимня, В. Ільїн, М. Ісаєнко, В. Кручек, В. Лівенцова, О. Мороз, Н. Назаренко, О. Павленко, К. Платонов, О. Рембач, І. Тимченко, Т. Яценко та ін. Важливим етапом процесу формування зазначеної компетентності науковці називають рефлексію і вказують на те, що діагностика її рівня сформованості повинна мати системний характер.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в аналізі рівня сформованості рефлексивного компонента комунікативної компетентності майбутніх документознавців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка діяльність, зокрема й комунікативна, «не може здійснюватися повноцінно за відсутності її рефлексивно-оціночних складових, представлених діями контролю і оцінки, які функціонують як самооцінка і самоконтроль діяльності» [1, с. 151].

Самооцінка – це цінність, значущість, якою індивід наділяє себе загалом й окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки. Вона виконує регулятивну

функцію, впливає на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її взаємини з іншими людьми. Відображаючи ступінь задоволеності чи незадоволеності собою, самооцінка створює основу для сприйняття власного успіху і неуспіху, постановки цілей певного ступеня, тобто рівня домагань особистості. Самооцінку характеризують за рівнем (висока, середня, низька), за реалістичністю (адекватна, неадекватна) та ін. [4, с. 340].

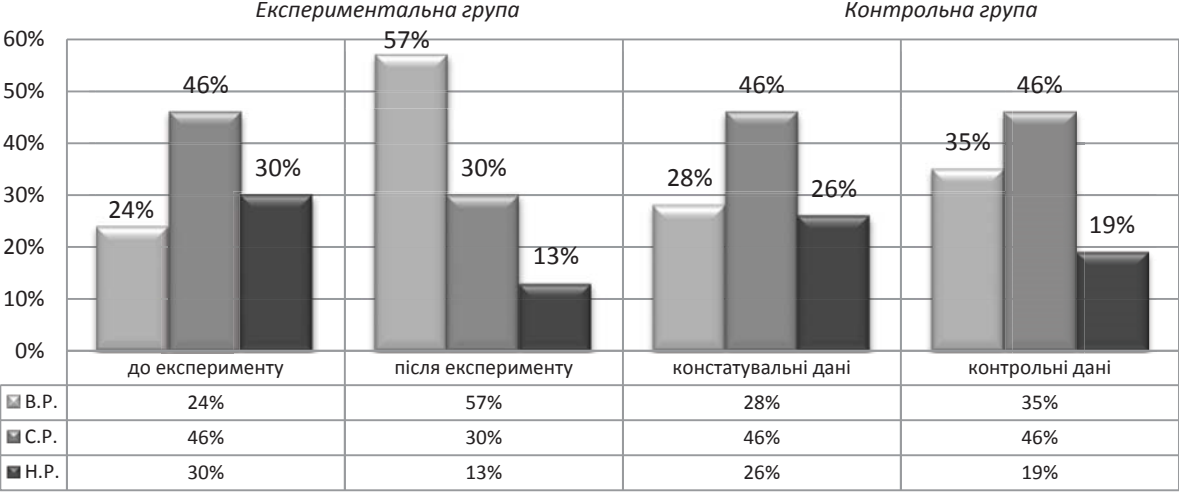
Нами було проаналізовано рівень самооцінки вмінь комунікативної взаємодії студентів, майбутніх документознавців Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка та його структурних підрозділів – Полтавського коледжу нафти і газу, Миргородського художньо-промислового коледжу імені М.В. Гоголя, Харківської державної академії культури, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рівень самооцінки вмінь комунікативної взаємодії студентів визначали за допомогою спеціального тесту, в якому подані висловлювання (наприклад, «я вмію (можу, здатен) чітко формулювати свої думки, легко розв'язувати будь-які конфліктні ситуації, керувати процесом спілкування, регламентуючи його, користуватися різними тактиками для реалізації вибраної стратегії спілкування, переконувати співрозмовника, схилиючи його на свій бік» та інші) необхідно було позначити за 10-бальною шкалою, де 10 – найвищий рівень прояву вміння, здатності, прагнень. Відповідно до тесту, *високий рівень* самооцінки означав, що особистість впевнена у власних комунікативних силах, вважає

себе такою, що легко долає комунікативні бар'єри, адекватно реагує на комунікативну ситуацію, може легко розв'язувати будь-які конфліктні ситуації, здатна керувати процесом спілкування, регламентуючи його, може використовувати різні тактики для реалізації вибраної стратегії спілкування, уміє переконувати співрозмовника, схилиючи його на свій бік тощо. *Середній рівень* самооцінки притаманний людям, які не вважають себе рішучими та впевненими, погоджуються із тим, що їх комунікативна поведінка іноді залежить від думки інших членів колективу, тому замість того, щоб керувати ситуацією, вони воліють пристосовуватись до неї. *Низький рівень* самооцінки характерний для людей, які мають розвинений комплекс неповноцінності, вагаються у правильності обраної тактики й стратегії спілкування, навіть не намагаються впливати на ситуацію, покладаються на думку інших, не вміють переконувати співрозмовника, не здатні впливати на колективне рішення тощо.

На початку експерименту, який передбачав використання в експериментальній групі різних інтерактивних методів (наприклад, проведення навчальних бесід, нарад, конференцій, круглих столів, мозкових штурмів, дидактичних ігор, тренінгів тощо, одним з основних етапів яких було обов'язкове самооцінювання індивідуальної та групової роботи), високий рівень самооцінки мали 34% студентів експериментальної групи (далі – ЕГ) та 37% студентів контрольної групи (далі – КГ). Наприкінці експерименту цей показник збільшився до 63% в ЕГ і до 43% у КГ. Середній рівень самооцінки студентів ЕГ зменшився з 48%

Діаграма 1.
Оцінка незалежними експертами рівня сформованості вмінь комунікативної взаємодії студентів

на початку експерименту до 33% наприкінці експерименту, у КГ збільшився з 45% до 47%. Низький рівень самооцінки зменшився із 18% до 4% в ЕГ та із 19% до 10% в КГ. Такі показники є свідченням того, що у результаті комунікативної підготовки, проведеної серед студентів ЕГ, відбулися суттєві позитивні зрушення у формуванні їхніх умінь до комунікативної взаємодії порівняно зі студентами КГ.

Для підтвердження отриманих даних щодо рівня самооцінки студентів їх було порівняно з оцінкою незалежних експертів. Викладачам запропонували до і після проведення експерименту заповнити таблицю, в якій вказані параметри (для характеристики студентів) треба було оцінити за 10-бальною шкалою (де 1 бал – найнижчий прояв указаних характеристик, 10 балів – найвищий рівень прояву знань, вмінь, здібностей, адаптованості тощо). Зокрема, серед параметрів були чітко формулювання думок, уміння розв'язувати конфлікти, здатність керувати спілкуванням, використання різних тактик спілкування, уміння переконувати співрозмовника, впливати на колективне рішення, тримати себе перед аудиторією, здатність заприятелювати з незнайомою людиною, володіння мистецтвом красномовства, адекватне оцінювання комунікативної ситуації, володіння іноземною мовою, адаптованість у колективі тощо. Далі було підраховано загальну кількість балів за кожним студентом. Отримані нами оцінки незалежними експертами рівня розвитку сформованості вмінь студентів до комунікативної взаємодії представлено на діаграмі 1.

Оцінка незалежними експертами рівня сформованості вмінь до комунікативної взаємодії, хоч і має певні розбіжності із самооцінкою студентів за тими ж показниками, вказує на те, що динаміка позитивних зрушень серед студентів ЕГ, порівняно зі студентами КГ, є інтенсивнішою.

Додатково було проаналізовано чинники, які сприяють адекватному підвищенню рівня самооцінки майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. Так, студенти ЕГ (72%) переважно назвали такі: специфіка організації і проведення навчальних занять, підтримка з боку викладачів та однокласників, постійне залучення у процес комунікативної взаємодії, необхідність постійного самоконтролю. З-поміж причин, які зумовлюють низьку самооцінку, студенти ЕГ назвали особливості свого темпераменту та характеру, емоційну нестабільність і високий рівень тривожності, низьку інтенсивність навчально-професійної діяльності, власні амбіції, неадекватний

зворотній зв'язок під час комунікативної діяльності.

У педагогічній психології [1, с. 154] виокремлено два основні види самооцінки: ретроспективну та прогностичну. *Прогностична самооцінка* результатів комунікативної діяльності – це оцінка майбутнім фахівцем своїх власних можливостей на предмет здатності впоратись з комунікативною ситуацією, комунікативним завданням, запропонованим до виконання. *Ретроспективна самооцінка* результатів комунікативної діяльності – це оцінка результатів спілкування, яких досягнуто за критерієм «задовільно – незадовільно».

Під час проведення навчальних занять постійно застосовувались методи прогностичної та ретроспективної самооцінки на рівні колективу та індивідуальному рівні. Наприклад, після ознайомлення із завданням (усна доповідь, презентація реферату, участь у дебатах, розв'язання ситуаційного завдання тощо) кожен студент / група студентів продумують, чи впораються вони з його виконанням і на якому рівні, яким чином це краще здійснити і що може стати на заваді виконання завдання. Свої зауваження, побажання, побоювання, пропозиції студенти висловлювали усно або фіксували письмово в портфолію (*прогностична колективна/індивідуальна самооцінка*). Після виконання завдання (також наприкінці заняття, наприкінці вивчення курсу навчальної дисципліни, проходження практики тощо) кожен студент / група студентів оцінювали свою роботу (відповідь, презентацію, участь у діловій грі тощо): наскільки вдало вона виконана, на що треба було звернути увагу в першу чергу, яким навичкам комунікативної діяльності сприяло виконання завдання, якої оцінки заслуговує (*ретроспективна колективна/індивідуальна самооцінка*).

Важливим складником рефлексії виступає самоконтроль. Він полягає у періодичній перевірці прийомів і методів особистої комунікативної діяльності, самооцінці процедур та операцій, які слід виконувати, виявленні факторів, що негативно впливають на ефективність комунікативної діяльності та отримання результатів [5, с. 131]. Зважаючи на визначену О. Власовою побудову процесу самоконтролю та на основні виокремлення загальних операцій контрольних дій [1, с. 151–152], алгоритм процесу самоконтролю комунікативної діяльності можна представити такими етапами: порівняння власних виконавчих дій і їх результатів із нормативними параметрами; оцінювання ступеню їхньої відповідності; у разі невідповідності, внесення

коректив у власні комунікативні дії за нормативними зразками. Отже, *самокореція* – це обов'язковий компонент самоконтролю, хоч іноді вона може набувати «нульових значень», оскільки «корекція потрібна не завжди, а лише при неузгодженні одержаних і заданих характеристик процесу й продукту» [1, с. 152].

Для самоконтролю результатів формування комунікативної компетентності, самооцінки студентами сформованості її компонентів, нами використано *метод складання портфоліо з комунікативної компетентності*, що є засобом вимірювання способів і результатів комунікативної діяльності, відображає внутрішній зміст комунікативної освіти, передбачає розвиток комунікативних здібностей шляхом накопичення різних документів, які засвідчують комунікативні досягнення (звіти, рецензії, відгуки, сертифікати, дипломи тощо). Т. Олійник зазначає: «Портфоліо є ефективним інструментом для учня та вчителя, допомагає учню стати повноцінним партнером у процесі якісного оцінювання, тобто навчитися удосконалювати власну роботу, само- і взаємооцінювати та демонструвати власні досягнення» [2, с. 124].

Студентам ЕГ було запропоновано створити портфоліо з комунікативної компетентності трикомпонентної структури. У першому розділі «*Планування*» студенти планували власну навчально-пізнавальну діяльність, накопичували інформацію про власні уявлення стосовно досягнення бажаних результатів, наприклад: навчитися ставити запитання та гнучко відповідати на них (навчально-пізнавальна компетентність), зібрати інформацію з певної теми (інформаційна компетентність), укласти оглядовий документ (лінгвістична компетентність), навчитися співпрацювати в групі з метою досягнення спільних результатів (соціальна компетентність) вивчити мову невербальних засобів спілкування тощо (загальнокультурна компетентність). Другий розділ запропонували назвати «*Матеріали*» і компонувати в ньому різноманітні результати навчального процесу (матеріали обговорень, індивідуальні та групові проекти, презентації, рольові ігри, тези доповідей, наукові статті, есе, глосарій практичних чи семінарських занять дисципліни циклу професійної та практичної підготовки, рецензії, плани різноманітних виступів, реферативні повідомлення, матеріали участі в конференціях, семінарах, різноманітних конкурсах, круглих столах, укладений перелік літератури з певної теми тощо), матеріали, пов'язані з самооцінкою, самоконтролем та самокорекцією (зауваження,

побоювання, пропозиції, алгоритми дій у подібних ситуаціях, результати самотестування, синтаксичні конструкції ввічливої відмови, зауваження тощо). Третій розділ портфоліо з комунікативної компетентності під назвою «*Досягнення*» міг би містити матеріали, які засвідчують певні досягнення майбутнього фахівця, його особистісний приріст, наприклад опублікована наукова стаття з певної теми, сертифікат учасника конференції чи семінару, грамота за участь у конкурсі, диплом переможця конкурсу, відгук на виступ, колективне вітання з певною подією тощо. Т. Олійник зауважує, що викладач повинен визнавати право студента на власне бачення щодо оцінювання досягнень, темпу та критеріїв добору матеріалів, що можуть не збігатися з думкою викладача, надавати студентам час для експериментування та апробації нових підходів та ідей, розуміти, що портфоліо є «папкою колекціонування не помилок та формальних оцінок для діагностики в традиційному розумінні, а індивідуальних досягнень» [2, с. 126].

Студентам було пояснено, що портфоліо з комунікативної компетентності майбутній фахівець із документознавства та інформаційної діяльності може використовувати для ознайомлення з ним інших осіб (учасників конференцій, потенційних працевлаштувачів, представників комісії з різних питань тощо), а також з метою особистого розвитку та досягнення подальших успіхів. Порівняно з 30% студентів КГ, 77% студентів ЕГ набули навичок самопланування, самоконтролю, самокоригування та самооцінювання, вони скористалися матеріалами третього розділу портфоліо «*Досягнення*» під час проходження практики, співбесіди з роботодавцями, вступу до магістратури і планують продовжувати роботу над його поповненням.

Висновки з проведеного дослідження. Отримані результати свідчать про інтенсивнішу динаміку позитивних змін в експериментальній групі, що було зумовлено залученням їх до інформаційно-пошукової роботи, публічних обговорень, виступів, дискусій, участі в конференціях, колективних презентацій, можливістю для студентів реалізувати власний творчий потенціал тощо. Усе це сприяло розвитку впевненості у власних силах, підвищило рівень самоконтролю та самооцінки.

Перспективами подальших розвідок у зазначеному напрямі вважаємо створення інтегрованого спецкурсу з формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власова О. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
2. Олійник О. Портфоліо як засіб якісного оцінювання навчальних досягнень / О. Олійник // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Харків : ХНПУ, 2004. – Вип. 14. – С.123–129.

3. Орбан-Лембрик Л. Психологія професійної комунікації : навч. посіб / Л. Орбан-Лембрик. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. – 528 с.
4. Подоляк Л. Психологія вищої школи : підручник / Л. Подоляк, В. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
5. Чайка Г. Компетенції в управлінні : навчальний посібник / Г. Чайка. – К. : Знання, 2015. – 167 с.

УДК 378.147:373.3.011.3-051

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Шевців З.М., к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти
Рівненський державний гуманітарний університет

У статті обґрунтовано показники сформованості соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Пропонується для визначення соціально-педагогічної компетентності комплекс діагностичних методик. За допомогою відомих методик та педагогічної діагностики виявлено рівні сформованості соціально-педагогічної компетентності у майбутніх учителів початкових класів. Діагностика проводилась за результатами вивчення навчальних дисциплін «Основи корекційної педагогіки», «Основи соціально-педагогічної діяльності».

Ключові слова: соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів, діагностика, показники, рівні, комплекс методик.

В статье обоснованы показатели сформированности социально-педагогической компетентности будущего учителя начальных классов. Предлагается для определения социально-педагогической компетентности комплекс диагностических методик. С помощью известных методик и педагогической диагностики выявлены уровни сформированности социально-педагогической компетентности у будущих учителей начальных классов. Диагностика проводилась по результатам изучения учебных дисциплин «Основы коррекционной педагогики», «Основы социально-педагогической деятельности».

Ключевые слова: социально-педагогическая компетентность будущего учителя начальных классов, диагностика, показатели, уровни, комплекс методик.

Shevtsiv Z.M. DIAGNOSIS OF FORMATION OF SOCIAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL

In the article the formation of indicators of social-pedagogical competence of future primary school teacher was justified. It is proposed to determine the socio-pedagogical competence complex diagnostic methods. With the known methods and pedagogical diagnostics levels of socio-pedagogical competence of future primary school teachers were detected. Diagnostics was performed on the results of the study disciplines “Fundamentals of correctional pedagogy”, “Fundamentals of social-educational activities”.

Key words: socio-pedagogical competence of future teachers of primary school, diagnostics, indexes, levels, complex methods.

Постановка проблеми. Нині в Україні масова загальноосвітня школа поступово переходить в інклюзивну загальноосвітню школу, мета якої полягає у спільному навчанні нормативних дітей та дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності, підготовці дітей з особливими освітніми потребами до життя, наданні індивідуально-орієнтованої педагогічної, психологічної, медичної та соціальної допомоги всім молодшим школярам. При цьому вчитель початкових класів повинен виконувати

поліфункціональну соціально-педагогічну діяльність. У зв'язку з цим проблема формування соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнивши дослідження проблем інклюзивної освіти, а саме: філософії інклюзивної освіти та концептуальних аспектів інклюзивної освіти (І. Зязюн, В. Кремін, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда та ін.),